

ISSN 2450-6486

<http://ehs.eeipsy.org>DOI: <https://doi.org/10.38014/ehs-ss.2023.3.09>

This publication was made with the funds of a joint Grant of
EEIP (Ukraine - France) and ChF "Education: Future"

Катерина ЛЯШЕНКО

Особливості інноваційної діяльності викладача в контексті формування педагогічної майстерності в умовах військових дій*

KATERYNA LYASHENKO. Peculiarities of the teacher's innovative activity in the context of the formation of pedagogical skills in the conditions of military operations. *In the article, based on the analysis of literary sources, issues of professional competence, innovative activity of the modern teacher, components and professionally significant qualities of the teacher are considered; the activities of the teacher in terms of harmonization of higher education with European standards and ways of forming pedagogical skills and positive image, coverage of the issues of the latest standards in the work of the teacher. The activity of the teacher in the conditions of war is outlined.*

Keywords: pedagogical skills, teacher, innovations, pedagogical education, pedagogical image, military actions.

1. Постановка проблеми

Сучасне насичене активними подіями життя вимагає від кожної професійно зорієнтованої людини певних оптимальних для нинішнього суспільства якостей особистості. Для того, щоб бути конкурентоспроможним на ринку праці, відповідати висунутим вимогам, бути визнаним майстром, ми повинні завжди «тримати руку на пульсі» подій, досконало володіти інноваційними перлинами професійної діяльності. Не дивлячись на важкі умови та посттравматичний стрес, вчитель має працювати та виконувати покладені на нього професійно-педагогічні обов'язки, якби складно це не було здійснювати.

Інноваційні процеси в галузі освіти виникали в різні історичні періоди і визначали її розвиток. Найбільш широкого масштабу вони досягли в кінці XIX – початку XX ст. у Німеччині, Франції і США, які відрізнялися яскраво вираженою творчою спрямованістю і нестандартністю підходів до навчання і виховання. Цей досвід висвітлений в роботах С.Т. Шацького, А.І. Піскунова, З.І. Равкіна і інших. Педагогічні ідеї того часу були сприйняті і розвинені в радянських школах 20-30-х років (школах-комунах, школах-лабораторіях та інших).

Індивідуальний імідж сучасного педагога, його інноваційна діяльність в системі формування педагогічної майстерності – одна з малодосліджених проблем. Дане питання у своїх дослідженнях піднімали Горчакова В.Г., Гузій Н.В., Гуревич П.С., Калюжний А.А., Кузін Ф.А., Мітіна Л.М., Панасюк А.Ю., Перелигіна Е.Б., Подоляк Л.Г., Почепцов Г.Г., Рудницька О.П., Сагач Г.М., Сингаївська І.В., Пенькова О., Шепель В.М. та інші. Проте, система роботи з формування педагогічного майстерності, іміджу викладачів, що працюють у ВНЗ та студентів, які потенційно є майбутніми викладачами, постійно потребує оновлення та відшліфовування. [3, 4]

Бомбардування, обстріли, підпали шкіл та університетів, вбивства, травмування, викрадення дітей, вчителів та викладачів – здавалося б, це неможливо і недопустимо у XXI столітті. Але це реальна проблема у багатьох країнах світу. З військовою метою школи та інші освітні установи використовують як казарми, бази чи центри затримання. У таких умовах дедалі більший ризик насильства, вербування, експлуатації дітей збройними сторонами. Через збройні конфлікти продовжують зазнавати руйнувань заклади освіти, діти й студенти втрачають можливості навчатися, а педагоги – працювати. А особливо складно в такій ситуації вдосконалюватися та застосувати

у своїй педагогічній діяльності сучасні підходи та інновації. Система освіти може допомогти захистити дітей, молодь та викладачів від негативних наслідків військових дій і полегшити психологічний вплив військового конфлікту шляхом розробки та впровадження Декларація про безпеку шкіл. [10]

Метою статті є висвітлення досліджень з проблеми професійної компетентності, інноваційної діяльності та іміджу сучасного викладача в умовах військових дій.

2. Виклад основного матеріалу

Новий етап створення інноваційних навчальних закладів пов'язаний з політикою демократизації українського суспільства. Реформування освіти в 90-х роках сколихнуло ініціативу професорсько-викладацького складу, пробудило інтерес до педагогів-новаторів. Оскільки педагогічні інновації виконують безліч функцій в розвитку освітньої системи і стають масовим явищем, управління творчими пошуками також набуває характеру системного процесу. Для створення цілісної системи підготовки викладача до інноваційної діяльності необхідно виявити загальні механізми цієї підготовки.

Розглядаючи поставлене завдання в двох підсистемах безперервної педагогічної освіти: вузівської і післявузівської та виділяючи її особливості, слід відмітити, що на вузівському етапі мета полягає у визначенні можливостей використання інноваційного механізму при вивченні різних предметів, в аналізі роботи різних частин навчальної програми педагогічного вузу. Іншими словами, розгляд цільової, змістовної, методичної (управлінської і мотиваційно-стимулюючої) сторін інноваційного навчання дозволить показати в єдності еволюційний момент, закладений в ньому. Виявлення ж умов інноваційного навчання дозволяє розкрити механізм і розробити технологію процесів, що забезпечили високу ефективність результатів навчальної діяльності. Дуже важливо, що інноваційне навчання забезпечується не застосуванням окремих способів навчання, а пов'язане з переглядом процесу придбання знань, розробкою нового стилю навчання. Цей перегляд передбачає рішення системи мети і завдань: аналіз змістовної сторони навчального процесу і розробку технології представлення матеріалу та вивчення технології його обробки, вибір і застосування методів, прийомів, засобів і форм навчання. [9]

Дослідження показали, що інноваційні процеси – важливий шлях подолання формалізму в навчанні. Відмітною особливістю навчально-пізнавальної діяльності при інноваційному навчанні є тип оволодіння знаннями, створення умов включення тих, хто навчається в творчу діяльність (творчу, самостійну), зумовлену:

- видом навчальної діяльності (спостереження і практична дія переважають над слуханням або супроводять його);
- логікою пізнавального процесу (індукція переважає над дедукцією);
- психологією пізнавального процесу (аналіз через синтез, асоціативний і евристичний механізми, зв'язок інтуїтивного і логічного);
- джерелом знання (опора на образ, на наочність). [2, 6]

Цілком логічним є ствердження: інноваційне навчання може і повинно зробити свій внесок в організацію процесу навчання, у вдосконалення навчання. Такий тип освітнього процесу пов'язаний з творчим пошуком на підставі досвіду, що є і його відповідним збагаченням. Виникає проблема готовності викладача до використання нововведень в навчальному процесі не тільки в значенні здатності усвідомити нове дидактичне завдання, проаналізувати можливості нових видів навчально-пізнавальної діяльності, але передусім в значенні наявності у нього відповідного особистісного досвіду, широти розуміння проблеми інноваційної діяльності і осмислення власної готовності взяти участь в цьому процесі.

Як же підвищувати власну інноваційну компетентність та вдосконалювати педагогічний імідж викладачу, котрий працює в екстремальних умовах або перебуває у зоні ризику військових дій? Питання складне і потребує детального вивчення. Однак слід зазначити, що освіта у такому випадку може стати «лікувальною» процедурою для вчителя, який перебуває у стресовому стані.

У зв'язку з бурхливим розвитком ринку і відповідної йому сфери освітніх послуг вищої школи, кардинальними змінами її організаційно-економічних та соціально-психологічних умов функціонування, основними критеріями педагогічного професіоналізму сучасного викладача вищого навчального закладу постають: ділова ініціатива, інноваційність мислення, комунікативна компетентність, здатність викликати симпатію, здійснювати сприятливе враження і позитивно впливати на тих, хто оточує, створювати обстановку психологічного комфорту та довіри. Як наслідок, професійно-педагогічний імідж

викладача починає набувати властивості одного з основних ресурсів, що забезпечують як високий соціальний престиж і успішність функціонування національної системи вищої освіти в цілому, так і конкретного вищого навчального закладу, зокрема. Це, у свою чергу, викликає необхідність цілеспрямованої підготовки майбутніх викладачів вищої школи до створення свого ефективного професійно-педагогічного іміджу. [5]

Серед найважливіших завдань педагогічної освіти – розвиток особистісних потенційних характеристик педагога, освоєння та вдосконалення ним професійних технологій. За таких умов виникає необхідність формування нового стилю соціальної поведінки майбутнього педагога, відповідної завданням розвитку суспільства, що у свою чергу, веде до розкриття проблеми, пов'язаної з таким явищем як імідж, і викликає потребу його вивчення. Імідж – загальний компенсуючий механізм особистості, орієнтований на діяльність, яка являє собою фундаментальну морфему психологічної активності. Він містить цілеспрямований образ, покликаний здійснити певний емоційно-психологічний вплив на людину. Якщо говорити про педагогічний імідж, то такий образ створюється відповідно до уявлень педагога про ідеальну манеру професійної діяльності, спілкування, зовнішнього вигляду і активно впливає на формування професійно-педагогічної культури. Він вимагає від педагога підбору індивідуального власного стилю роботи та оволодіння спеціальними технологіями самопрезентації. [4]

Здійснимо невеликий екскурс в історію становлення і розвитку професії вчителя. Початковий етап починається з розквітом Давньогрецької держави, в якій були здійснені перші спроби окреслити вимоги до педагога. У цей період вчитель стояв поруч з філософом-любомудром, оратором-златоустом, божественним поетом, пророком-віщуном, царем. Оратори Давньої Греції та Риму уособлювали в собі образ добропорядного громадянина, який мав силу волі та розуму, викликав довіру. Його найважливішими моральними якостями були: чесність, скромність, доброзичливість, передбачливість. Автор концепції виховання джентльмена – англійський філософ Джон Локк розробив програму виховання хлопчика для дітей аристократичного походження починаючи з раннього віку та систему формування характеру. Він прагнув, щоб сам вчитель спочатку був джентльменом, виховував вільну особистість, не зазіхав на її свободу. П.П. Блонський говорив, що без прагнення до наукової роботи педагог неминуче

підпадає під владу трьох педагогічних демонів: механічності, рутинності, банальності. Він дерев'яніє, кам'яніє, опускається. К. Д. Ушинський справедливо вважав, що робота педагога, скромна ззовні, – є однією з великих справ в історії людства. На думку Л. Гофмана позитивний імідж педагога ґрунтується на самоповазі, високій самооцінці, самоприйнятті та любові, оптимізмі, як постійній надії на покращення справ, екстраверсії, як спрямованості до зовнішнього світу, відкритості, об'єктивності, вмінні спілкуватися, виявляти активність, умінні контролювати час через організованість та самоконтроль. Позитивний імідж викладача характеризує демократичний стиль спілкування, формування у студентів психологічної безпеки та захищеності, доброзичливості і повазі зі сторони педагога. Видатний український педагог А.С. Макаренко серед вимог до професійних якостей педагога визначив можливість і уважне ставлення до особистості. Він застерігав, що учні вибирають вчителя і більш за все цінують його за майстерність, кваліфікацію, «золоті руки», глибоке знання предмету та ясний розум. Сучасний етап – період розвитку спеціальних досліджень та наукових підходів до формування образу педагога. [9]

Синтезуючи вищесказане, слід підкреслити велике значення позитивного педагогічного іміджу. Складові характеристики: вміння презентувати себе, свою педагогічну позицію, яка спрямована на взаємодію з колективом студентів, педагогічний статус педагога; засіб вираження своєї професійної компетентності, зовнішній вигляд, педагогічна майстерність і такт, етикет, фахова компетентність, моральні якості, духовність, психологічна витримка і психічне здоров'я, емоційна стабільність, толерантність, вихованість, наполегливість, високий рівень знань і умінь, доброта, розуміння, ввічливість, бездоганна вимова, вміння спілкуватися, комунікабельність. Звичайно, даний список можна продовжувати. Адже в цьому і полягає інноваційність – у здатності постійно працювати над собою, займатися самоосвітою та самовдосконаленням, враховувати новітні тенденції розвитку освіти. Але це вже тема наступної статті.

Інноваційна діяльність педагога, на нашу думку, повинна також базуватися на організації творчих, науково-практичних, інформаційно-дослідницьких семінарах, конференціях різного рівня із залученням великого кола учасників. Яскравим прикладом цього є проведення зустрічей з ветеранами педагогічної праці, академіками, професорами, докторами наук, діючими видатними викладачами, педагогами-новаторами, керівниками вищих навчальних закладів. Це дає змогу

як організаторам, так і учасникам даного виду діяльності показати свої здібності, креативний, нестандартний підхід, динаміку росту педагогічної майстерності. Організація подібних заходів – ефективний спосіб залучення студентської молоді до активної діяльності, відшліфовування набутого досвіду, збагачення власної скарбниці знань. Позитивний приклад, перейняття педагогічного, професійно-орієнтованого досвіду – невід’ємна складова формування педагогічної майстерності викладача вищого навчального закладу, який прагне до нових звершень. Із покоління в покоління незмінним залишаються такі якості ідеального педагога, як любов до дітей, учнів, студентів; високий професіоналізм, доброзичливість, щирість, вміння спілкуватися. Педагогічний імідж повинен бути таким, ніби увесь світ зацікавлений у вашому хорошому настрої, відмінній зовнішності, міцному здоров’ї та успішності. Дуже важлива зовнішня індивідуальність, яку потрібно зберегти, а не втратити, не зашкодити професії. Закоханий у студентів і зацікавлений своєю працею педагог за допомогою інтуїції вибирає ті методи поведінки, які є найбільш адекватними та актуальними. На нашу думку, педагогічний імідж включає в себе професіоналізм, педагогічну майстерність, індивідуальний стиль педагогічної діяльності, педагогічну компетентність та артистизм. Педагогічний артистизм передбачає відкритість та безпосередність вчителя, вміння говорити і діяти прямо, ділитися тим, що накопичилися в середині. Він є поєднанням духовних і фізичних якостей, допомагає знайти зв’язок з учнями, завоювати їх довіру. [11]

Для виявлення рівня сформованості критеріїв позитивного іміджу викладача, особистісних якостей, прагнення освітян до самовдосконалення, складових формування педагогічної майстерності було здійснено анкетування студентів та викладачів. Дослідження проводилися на базі ВП «Лисичанський педагогічний коледж Луганського національного університету імені Тараса Шевченка», який 2014 року постраждав від військових дій. Всього було опитано 236 особи (студенти 4 курсів та викладачі), віком від 20 до 50 років, педагогічних досвід яких, в середньому, складає 15 років. Результати анкетування показали, що найважливішими якостями педагога-майстра є: доброзичливість, професіоналізм, креативність, комунікабельність, інноваційність, почуття гумору, організованість, вимогливість. Виходячи з цього, визначено, що найважливішим у роботі викладача ВНЗ є любов до професії, вміння зацікавити студентів, прагнення до самовдосконалення, новизна та компетентність. Слід зазначити, що всі

респонденти вказали на досягнення найвищого рівня самовиховання як обов'язкового компонента формування педагогічної майстерності. Прикладом для наслідування, взірцем, еталоном визначені прізвища видатних людей: Сухомлинського В.О., Коротяєва Б.Д., Шевченко Г.П., Амонашвілі Ш.О., Макаренка А.С., Саприкіної Т.Г., Ушинського К.Д., Гавриш Н.В., Міненко Г.М., Ігнатуші А.А.

Здійснивши дослідження ми прийшли до наступних висновків: педагогічна майстерність викладача являє собою своєрідну закріплену в образах, символах і нормах, програму соціальної поведінки людини. Класичний педагогічний імідж, або образ педагога, як взірця для наслідування студентами, формувався поступово, охоплюючи як внутрішні так і зовнішні якості особистості. Критеріями сформованості педагогічної майстерності виступають знання про значення педагогічної майстерності, його складові компоненти та методи формування, вміння з їх застосування поряд з розвинутою мотивацією до самовдосконалення. Система роботи полягає у послідовному використанні комплексу методів, що, поєднуючись між собою, створюють технологію формування педагогічної майстерності та іміджу педагогів вищої школи.

3. Висновки

Для створення оптимального функціонування сучасної освітньої системи необхідний інноваційний підхід до тих, хто навчається, створення передумов для інноваційного навчання педагога, який займе в навчальному закладі лідируючу, але не домінуючу позицію; буде виконувати функції режисера; буде грати роль не тільки організатора, але і співучасника такого навчального процесу, який будується як діалог тих, хто навчається, з пізнавальною реальністю, з іншими людьми, ведучого до збагачення їх особистісного досвіду.

Отже, для успішної педагогічної діяльності викладачеві вищого навчального закладу повинні бути притаманні високий професіоналізм та компетентність, педагогічна майстерність та позитивний імідж. Викладач повинен постійно працювати над постійним вдосконаленням своєї компетентності, педагогічної майстерності та створенням позитивного іміджу.

Подальші дослідження планується провести у напрямку вивчення проблем становлення професійної компетентності викладача вищої школи.

References:

1. Булатова О.С. Педагогический артистизм. - М., 2001. - с.50.
2. Віаніс-Трофименко К.Б., Лісовенко Г.В. Підвищення професійної компетентності педагога. - Х.: Вид. група «Основа», 2007. - С.13.
3. Вітвицька С.С. Основи педагогіки вищої школи: Метод. посібн. для студентів магістратури. - К.: Центр навчальної літератури, 2003. - С.59-72.
4. Гриньова В. М. Педагогічна культура майбутнього вчителя: навчальний посібник для студентів, викладачів та вчителів. - Х.: ХПТУ ім. Г.С.Сковороди, 1996. - 104 с.
5. Гусак Н.В. Компетентність та формування професійної самосвідомості як складової професіоналізму// Наукові записки НПУ ім. Н.П.Драгоманова. - 2007. - Вип.69. - С.94-101.
6. Калюжний А. Технология построения имиджа учителя// Педагогическая техника. - 2005. - №3. - С.103-108.
7. Михайлюкова Т. Навчати творчості// Проблеми освіти. - 2007. - №47. - С. 23-39.
8. Маркова А.К. Психология труда учителя. - М.: Просвещение, 1993.-193с.
9. Ніколаєва Л. Педагогічний імідж, його взаємозв'язок з професійно-значущими якостями педагога// Освіта. Технікуми. Коледжі. Навчально-методичний журнал. - 2008. № 1(20). - С. 38-41.
10. На захист шкіл в умовах військового конфлікту // Стаття Інтернет порталу освітан України Педрада : Електронний ресурс [Режим доступу] : <https://www.pedrada.com.ua/article/1478-na-zahist-shkl-v-umovah-zbroynogo-konflktu>
11. Педагогічна майстерність/ І.А. Зязюн, Л.В. Крамущенко, І.Ф. Кривонос та ін.; За ред. І.А. Зязюна. - К.: Вища шк., 1997. - 349с.

Transliteration of References:

1. Bulatova O.S. (2001). Pedagogicheskiy artistizm. M. s. 50.
2. Vianis-Trofymenko K.B., Lisovenko H.V. (2007). Pidvyshchennia profesiinoi kompetentnosti pedahoha. - Kh.: Vyd. hrupa «Osnova». S.13.
3. Vitvytska S.S. (2003). Osnovy pedahohiky vyshchoi shkoly: Metod. posibn. dlia studentiv mahistratury. - K.: Tsentri navchalnoi literatury. S.59-72.
4. Hrynova V. M. (1996). Pedahohichna kultura maibutnoho vchytelia: navchalnyi posibnyk dlia studentiv, vykladachiv ta vchyteliv. Kh.: KhHPU im. H.S. Skovorody. 104 s.
5. Husak N.V. (2007). Kompetentnist ta formuvannia profesiinoi samosvidomosti yak skladovoi profesionalizmu// Naukovi zapysky NPU im. N.P.Drahomanova. Vyp. 69. S.94-101.
6. Kaliuzhnyi A. (2005). Tekhnologiya postroenyia imidzha uchitelia// Pedagogicheskaiia tekhnika. №3. S.103-108.

7. Mykhailiukova T. (2007). Navchaty tvorchosti// Problemy osvity. №47. S. 23-39.
8. Markova A.K. (1993). Psykhologia truda uchitelia. M.: Prosveshchenie, 193 s.
9. Nikolaieva L. (2008). Pedahohichniy imidzh, yoho vzaïmozv'язok z profesiïno-znachushchymy yakostiamy pedahoha// Osvita. Tekhnikumy. Koledzhi. Navchalno-metodychniy zhurnal. № 1(20). S. 38-41.
10. Na zakhyst shkil v umovakh viiskovoho konfliktu // Stattia Internet portalu osvitan Ukrainy Pedrada: Elektronnyi resurs [Rezhym dostupu] : <https://www.pedrada.com.ua/article/1478-na-zahist-shkl-v-umovah-zbroynogo-konfliktu>
11. Pedahohichna maïsternist/ I.A. Ziaziun, L.V. Kramushchenko, I.F. Kryvonos ta in.; Za red. I.A. Ziaziuna. K.: Vyshcha shk., 1997. 349s.

The Author

Kateryna Ivanovna LYASHENKO
VP "Lysychansk Pedagogical College
Luhansk National University
by Taras Shevchenko",
Lysychansk, Ukraine
ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6006-9008>
E-mail: ekaterinaiv8@gmail.com

Abstracts

КАТЕРИНА ЛЯШЕНКО. Особливості інноваційної діяльності викладача в контексті формування педагогічної майстерності в умовах військових дій. У статті на підставі аналізу літературних джерел розглянуті питання професійної компетентності, інноваційної діяльності сучасного викладача, складники та професійно значущі якості викладача; діяльність викладача в умовах гармонізації вищої освіти до європейських стандартів та шляхи формування педагогічної майстерності та позитивного іміджу, висвітлення питань новітніх стандартів у роботі педагога. Окреслена діяльність вчителя в умовах війни.

Ключові слова: педагогічна майстерність, вчитель, інновації, педагогічна освіта, педагогічний імідж, військові дії.

KATERYNA LYASHENKO. Specyfika działalności innowacyjnej nauczyciela akademickiego w kontekście kształtowania doskonałości dydaktycznej w warunkach działań wojennych. W artykule w oparciu o analizę źródeł literaturowych omówiono kwestię

kompetencji zawodowych, działalności innowacyjnej współczesnego wykładowcy, elementów i cech ważnych dla zawodu nauczyciela akademickiego; działalność wykładowcy w warunkach harmonizacji szkolnictwa wyższego zgodnie ze standardami europejskimi oraz sposoby kształtowania umiejętności pedagogicznych i pozytywnego wizerunku, podkreślając problematykę najnowszych standardów w pracy nauczyciela w szkole wyższej. Przedstawiono działalność nauczyciela akademickiego w warunkach wojny.

Słowa kluczowe: umiejętności pedagogiczne, nauczyciel, innowacje, edukacja pedagogiczna, wizerunek dydaktyczny, działania wojenne.

* *Матеріал підготовлено у 2017 році (коли тривав 4-й рік війни, яку в 2014 році розпочала Росія проти України) і вперше представлено на I-й Міжнародній Міждисциплінарній Асамблеї «“ІІТСП: дорослі, діти та родини в ситуації війни” (8-10 грудня 2017 року, м. Київ, Україна) (Ред.)*